

ҚОРАҚАЛПОҒИСТОН РЕСПУБЛИКАСИ ТУРИЗМ СОҲАСИДАГИ БАРҚАРОР ЎСИШНИ ТАЪМИНЛАШ ИМКОНИЯТЛАРИ

проф. **Шадибекова Дилдор**

Тошкент давлат иқтисодий университет

ORCID: 0000-0002-9890-1573

d.shadibekova@tsue.uz

Аннотация. Мазкур мақола Қорақалпоғистон Республикаси туризм соҳасидаги барқарор ўсишни таъминлаш устувор йўналишларига бағишланган. Ўзбекистонда туризм соҳасини ривожлантиришнинг иқтисодий ҳолати ҳам таҳлил қилинган. Бундан ташқари, минтақада туризм соҳасидаги долзарб муаммолар ечимига бағишланган амалий тавсиялар берилган.

Калит сўзлар: рақобатбардош туристик мажмуа, туристик маҳсулот, хорижий туристлар таширифи, туристик салоҳият.

ВОЗМОЖНОСТИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ УСТОЙЧИВОГО РОСТА В СФЕРЕ ТУРИЗМА РЕСПУБЛИКИ КАРАКАЛПАКСТАН

проф. **Шадибекова Дилдор**

Ташкентский государственный экономический университет

Аннотация. Статья посвящена приоритетным направлениям обеспечения устойчивого роста сферы туризма Республики Каракалпакстан. Также проанализирована экономическая ситуация развития сферы туризма в Узбекистане. Кроме того, даны практические рекомендации по решению актуальных проблем в сфере туризма в регионе.

Ключевые слова: конкурентоспособный туристический комплекс, туристический продукт, визит иностранных туристов, туристический орган власти.

OPPORTUNITIES FOR ENSURING SUSTAINABLE GROWTH IN THE TOURISM SECTOR OF THE REPUBLIC OF KARAKALPAKSTAN

prof. **Shadibekova Dildor**

Tashkent State University of Economics

Abstract. The article is devoted to priority areas for ensuring sustainable growth of the tourism sector in the Republic of Karakalpakstan. The economic situation of tourism development in Uzbekistan is also analyzed. In addition, practical recommendations are given for solving current problems in the tourism sector in the region.

Keywords: competitive tourism complex, tourism product, visit of foreign tourists, tourism authority.

Кириш.

Иқтисодиётни глобаллашув даврида туризм кўпгина хорижий давлатлар иқтисодиётининг муҳим даромад манбаига айланиб улгурди. БМТнинг туризм бўйича Бош котиби Зураб Пололикашвили шундай деди: “Жамият ривожланиб борар экан, туризм соҳаси ҳам бошқа кўплаб соҳалар каби глобал миқёсда фаровонлик катализаторига айланиши керак. Инсон фаровонлигини ошириш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш, иқтисодий ривожланишни рағбатлантириш ва халқаро ҳамжиҳатликни қўллаб-қувватлаш туризмнинг асосий мощиятини ва мақсадлардир. Бу айни пайтда иқтисодиётнинг марказий драйверидир (Туризм ООН Делем мир ближе).

Жаҳон иқтисодиётининг энг катта юқори даромадли тармоқларидан бири бўлган туризм Ўзбекистон ва унинг минтақалари, жумладан Қорақалпоғистон республикаси иқтисодиёт таркибидаги ўзгаришларга, э ижтимоий-иқтисодий сиёсатни амалга оширишга сезиларли таъсир кўрсатмоқда.

Қорақалпоғистон республикаси рақобатбардош туристик мажмуаси минтақанинг ижтимоий-иқтисодий ривожланишига, шу жумладан кўшимча инвестицияларни жалб қилиш, бюджетга солиқ тушумларини жалб қилиш, иш ўринлари сонини кўпайтириш, маданий, тарихий ва табиий меросни сақлаш ва улардан оқилона фойдаланишга катта ҳисса қўшади.

Рақобатбардош туристик комплексни яратиш ва ривожлантириш муаммосини назарий ва услубий тушуниш маҳаллий тадқиқотчиларни тобора кўпроқ қизиқтириб бормоқда. Аммо туристик хизматлар бозорини ривожлантиришнинг ташкилий ва иқтисодий тузилмаларини такомиллаштириш жиҳатлари ҳали етарлича ишлаб чиқилмаган.

Ушбу ўзгаришларнинг барчасини эътиборга олиб, шуни таъкидлаш керакки, туристик хизматлар бозорини ривожлантиришнинг бир қатор ўзига хос муаммолари уларнинг илмий тадқиқотлари доирасидан ташқарида эди. Хусусан, замонавий туристик минтақанинг иқтисодий, ижтимоий, иқлимий, географик ва бошқа хусусиятларини ҳисобга олган ҳолда туристик хизматлар бозорини ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмини такомиллаштириш масалалари етарлича ўрганилмаган.

Адабиётлар шарҳи.

Туризм соҳаси ривожланишининг методологик асослари хорижлик ва маҳаллий олимлар илмий ишларида муҳим тадқиқот предмети сифатида ўрганилган. Жумладан, туризм индустриясининг ривожланишига бағишланган илмий манбалардан энг муҳимларидан бири Азар (2017) тадқиқот ишларини санаб ўтиш мумкин. Сўнгги йилларда чоп этилган маҳаллий олимларнинг илмий ишлари ҳам диққатга молик. Усмонова (2018) томонидан эълон қилинган илмий ишларда туристикрекреацион хизматларнинг ривожланиш тенденциялари таҳлил қилинган. Абиев (2019) миллий иқтисодиётда туризм тармоғини ривожлантиришнинг иқтисодий жиҳатларини тадқиқ этган. Рузиев (2019) томонидан тарихий-маданий туризмни ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизми ва уни такомиллаштириш масалалари ўрганилган. Ҳамидов (2019) томонидан экологик туризмни бошқаришнинг услубий асосларини такомиллаштириш масаласи чуқур ўрганилган. Алимов (2019) экологик туризмни ривожлантиришнинг устувор йўналишлари ва истиқболлари масаласида монографик тадқиқотларни олиб борган. Эштаев (2019) томонидан туризм индустрияси ва уни бошқаришнинг маркетинг стратегиясини ишлаб чиқиш методологияси тадқиқ этилган. Шуни таъкидлаш керакки, етарли даражада ўрганилмаган. Ушбу тадқиқот иши туризм соҳаси муаммоларининг айрим жиҳатларини қамраб олган.

Тадқиқот методологияси.

Тадқиқот иши давомида кузатиш, тизимли ва қиёсий таҳлил, статистик гуруҳлаш, эксперт баҳолаш каби усуллардан фойдаланилди.

Таҳлил ва натижалар муҳокамаси.

Дунё экспорти таркибида туристик хизматлар ёқилғи, кимё саноати, озиқ-овқат ҳамда автомобиль саноати экспортидан кейин бешинчи ўринни эгаллаганлиги, унинг иқтисодий тармоқлари ривожланишига сезиларли даражада таъсир кўрсатаётганлигидан далолат беради (Амонбоев ва Халилов, 2021). Ривожланган давлатларда ўз миллий туристик маҳсулотини янгилаш асосида туристик хизматлар экспорти ҳажмини мунтазам ошириб боришга жиддий эътибор қарата бошлади. Хусусан, Ўзбекистонда туризми билан шуғулланувчи бизнес субъектлари фаолиятини модернизациялаш, туристик хизматларни инновацион технологиялар асосида такомиллаштириш, унинг экспортини диверсификация қилишга давлат сиёсатининг устувор йўналишларидан бири сифатида катта эътибор қаратилмоқда.

Республиканинг туризм салоҳиятидан тўлиқ ва самарали фойдаланиш, биринчи навбатда транспорт-логистика ва туризм инфратузилмасидаги муаммоларни тезкор ҳал этиш, шунингдек, мавжуд ресурслар ва имкониятлардан ҳар томонлама фойдаланиш ҳисобига туризм соҳасида фаолият юритаётган тадбиркорлик субъектлари учун қўшимча шароитлар яратиш мақсадида “Республиканинг туризм салоҳиятини жадал ривожлантириш ҳамда маҳаллий ва хорижий туристлар сонини янада оширишга доир қўшимча чора-тадбирлар тоўғрисида Ўзбекистон Республикаси Президентининг қарори, 26.04.2023 йилдаги ПҚ-135-сонли қарори қабул қилинди.

Ушбу меъёрий-ҳуқуқий ҳужжатлар, ўз навбатида, мамлакатимизга хорижий туристлар ташрифи сони ортишига сабаб бўлди. Мамлакатимизда олиб борилган туризм ислохотларининг натижалари таҳлил этилганда, албатта, хорижий туристлар ташрифларининг географиси муҳим аҳамият касб этади. Бу кўрсаткичларнинг таҳлилида, айниқса, қўшни давлатларнинг ўрнини таъкидлаш муҳим.

“Ўзбекистон туризм салоҳиятини қандай оширмоқчи?” деган савол туғилади. Туризм салоҳиятини ошириш ҳақида гапирилганда, хорижий сайёҳларнинг Ўзбекистонда бир кун кўпроқ қолиши йиллик туризм экспортини 300 миллион долларга ошириши таъкидлаш лозим (Видеоселектор, 2023).

Жумладан, Хоразмда туристларнинг қолиш муддати — ўртача 2 кун, сарфлайдиган маблағи — 220 доллар. Хорижий туристлар Бухоро, Самарқандга қараганда Хоразмда 2,5 баравар кам. Лекин Хоразмда сайёҳларни 3–4 кун олиб қолиш ва 400–500 доллар харажат қилишлари учун барча имкониятлар мавжуд. 2022 йилда 31 та туман ва 143 та маҳалла туризмга ихтисослаштириб, уларда алоҳида солиқ режими жорий қилинди. Бу имкониятдан Фориш, Ургут, Хўжайли, Пайариқ, Нурота туманлари ва Ангрен шаҳри самарали фойдаланган.

Темир йўли йўқ, инфратузилмаси ривожланмаган, чекка ҳудудда жойлашган бу туманларда шунча ўзгариш бўлиб, шароити анча яхши бўлган Когон, Китоб, Хатирчи, Қизилтепа, Янгиқўрғон, Тойлоқ, Бойсун, Паркент, Боғот туманлари бу имкониятлардан фойдаланмаяпти. Таъкидлаш керакки, туризм салоҳиятини ошириш бўйича янги тизим жорий қилинади.

Вилоятлар уларга бириктирилган 11 та олийгоҳ билан ҳамкорликда ишлаб, туризм объектлари тўғрисидаги контентни бойитиши лозим бўлади. Улар: 31 та туман ва улардаги 143 та туризм маҳалласининг тарихи, ёдгорликлари ва туристик объектлари контентини яратади;

- улар асосида камида 12 та тилда туристик пакетлар ишлаб чиқилади;

- туризм, иқтисодиёт, тарих, география, сервис, хорижий тиллар йўналишларида ўқиётган талабаларнинг камида 2 ойлик амалиёти шу туманларда ташкил этилади; туризм ва сервис объектлари ишчиларини ўқитади.

Шунингдек, мамлакатда ҳозирги туризм мавсуми қисқалиги, уни узайтириш бўйича салоҳият жуда катта. Сайёҳлик компаниялари, меҳмонхоналарга айланма ва инвестицияни кўпайтириш учун қўшимча 300 миллиард сўмлик кредит линиялари очилади. Бу кредитлар бўйича фоизларнинг бир қисмини тадбиркорлик жамғармасидан қоплаш тартиби жорий қилинади. Хорижий сайёҳларнинг Ўзбекистонда бир кун кўпроқ қолиши – йиллик туризм экспорти 300 миллион долларга оширади (Видеоселектор, 2023). Мисол учун, бугунги кунда Хоразмда туристларнинг қолиш муддати – ўртача 2 кун, сарфлайдиган маблағи – 220 доллар. Хорижий туристлар Бухоро, Самарқандга қараганда Хоразмда 2,5 барабар кам. Лекин, Хоразмда сайёҳларни 3-4 кун олиб қолиш ва 400-500 доллар харажат қилишлари учун барча имкониятлар мавжуд. 2022 йили 31 та туман ва 143 та маҳалла туризмга ихтисослаштириб, уларда алоҳида солиқ режими жорий қилинди. Бу имкониятдан Фориш, Ургут, Хўжайли, Пайариқ, Нурота туманлари ва Ангрен шаҳри самарали фойдаланган. На темир йўли бор, инфратузилмаси ривожланмаган, чекка ҳудудда жойлашган туманларда шунча ўзгариш бўлиб, шароити анча яхши бўлган Когон, Китоб, Хатирчи, Қизилтепа, Янгикўрғон, Тойлоқ, Бойсун, Паркент, Боғот туманлари туризм салоҳияти имкониятлардан фойдаланмаяпти. Тошкент, Жиззах вилоятларида қишки мавсумда — тоққа чиқиш, чанғи учиб, майдонларини, Андижон, Самарқанд, Қашқадарё, Навоий вилоятлари ва Тошкент шаҳрида ёзги мавсумда — чўмилиш масканларини ташкил этиб, туристик мавсумга яна икки ой кўшиш мумкин.

Фестивал ва маданият тадбирларини кўпайтириш, қишки, экологик туризмни ривожлантириш, қўриқхона, табиат боғлари ва табиат ёдгорликлари имкониятидан фойдаланиш мақсадга мувофиқдир.

Ички туризм бўйича муаллимлар ва тиббиёт ходимлари учун алоҳида дастурни тасдиқлаб, уларнинг Ўзбекистон бўйлаб саёҳати ва дам олишларини ташкил қилишни бошланди.

«Ўзбекистон ташриф қоғози»ни ишлаб чиқиб, туризм брендини янгилаш, хорижий телеканалларда «Ўзбекистон ташриф қоғози»ни эфирга узатиш, АҚШ, Хитой, Араб давлатлари, Япония, Корея, Франция, Германия, Буюк Британия, Малайзия, Россия, Қозоғистон каби мамлакатларнинг йирик шаҳарлари гавжум кўчаларидаги экранларда «Ўзбекистон туризм бренди» ҳақидаги маълумотларни жойлаштириш, миллиардлик обуюначилари бор интернет платформаларида Ўзбекистон ҳақидаги реклама роликларини кўпайтириш топширилди.

Мамлакат минтақалари ҳам ўзининг ҳудудини хорижда кенг тарғиб қилишга ўрганиши керак. Бунинг учун туроператорларни жалб этиб, PR маркази филиалларини ташкил қилинмоқда. Улар:

- ҳар бир вилоят ўзининг ташриф қоғозини ишлаб чиқади;
- Тошкент шаҳри ҳамда ҳудудлардаги аэропорт, вокзаллар ва меҳмонхоналарда туризм бекатларини ташкил қилади;
- ҳар бир вилоятнинг ўзи учун хос бўлган мавсумий туристик пакетини тайёрлайди;
- фестивал ва концертлар ўтказиш графигини тасдиқлаб, нафақат маҳаллий, балки хорижий сайёҳлар учун ҳам эълон қилади.

Туристларни жалб қилиш бўйича янги имкониятларга мавжуд. Бунда, энг аввало, қўшни давлатлардан, Россия ва Хитойдан сайёҳларни жалб қилиш учун катта салоҳият мавжуд. Масалан, Хитойнинг ҳамма провинцияларига бориб, ҳудудларимиз туристик салоҳиятини кенг тарғибот қилиш,

Хитойдан Самарқанд, Бухоро, Хоразмга, Сурхондарё ва Фарғона водийсига авиақатновларни йўлга қўйиш муҳим.

Мамлакатимизга узоқ давлатлардан келаётган туристлар оқими 3-4 баробар ошди. Мисол учун, 2024 йил Ҳиндистондан, Япониядан, АҚШдан, Италиядан сайёҳ кўпайди. Лекин, Малайзия, Индонезия, Саудия Арабистони, Бирлашган Араб Амирликлари, Миср, Қатардан, Европадан туристларни жалб қилиш ишлари суств. Ушбу мамлакатлардаги элчиларга ва минтақа туризм бўйича маъсулларига туристларни жалб қилиш бўйича ишларни мақсадга мувофиқ. Самарқанд шаҳри илк бор Бутунжаҳон туризм ташкилотининг Бош ассамблеяси йиғилишига мезбонлик қилади. Ушбу тадбир ҳокимларга мамлакатимиз туризм салоҳиятини кўрсатиш учун катта имконият берди.

Бутунжаҳон туризм ташкилотининг Бош ассамблеяси йиғилиши ҳар бир минтақа вилоятининг табиати, тарихи, маданияти, овқатлари, зиёратгоҳлари, сайёҳлик масканлари ва маршрутларини намойиш қилиши, туризм лойиҳалари бўйича келишувга эришлди.

Дунёдаги ҳозирги мураккаб вазиятда ҳар бир давлат турист жалб қилиш учун барча имкониятларини ишга солиниши лозим. Ҳозирда бундай кескин рақобат шароитига мос бўлиб ишлаш шарт.

2023 йилнинг 8 ойида:- Ўзбекистонга хориждан 4,3 миллион турист келди, улардан 1,4 миллиард доллар тушум бўлди;- 15 мингта янги меҳмон ўринлари яратилиб, уларнинг сони 137 мингтага етди;- 540 та дам олиш ва кўнгилочар маскан барпо этилди, 70 та туризм маршрути очилди.

Шунингдек, 6 та хусусий авиакомпания иш бошлади, янги 23 та самолёт олиб келинди, 20 та халқаро ва 6 та ички қатнов йўлга қўйилди, Самарқанд аэропортида ҳафталик халқаро рейслар 46 тадан 85 тага кўпайди, 1 минг 300 та замонавий автобус харид қилиниб, 38 та маршрут очилди.

Кўшимча дам олиш кунлари ва чегирма берилгани ҳисобига ички сайёҳлар сони 15 миллион нафарни ташкил қилиб, ўтган йилга қараганда 2 баробарга ўсди.

Туристлик йўналишларнинг пайдо бўлиши ва ривожланиши омиллари орасида қуйидагиларни ажратиб кўрсатиш мумкин: халқ ҳаракатини фаоллаштириш, сайёҳлик оқимларини қайта тақсимлаш.

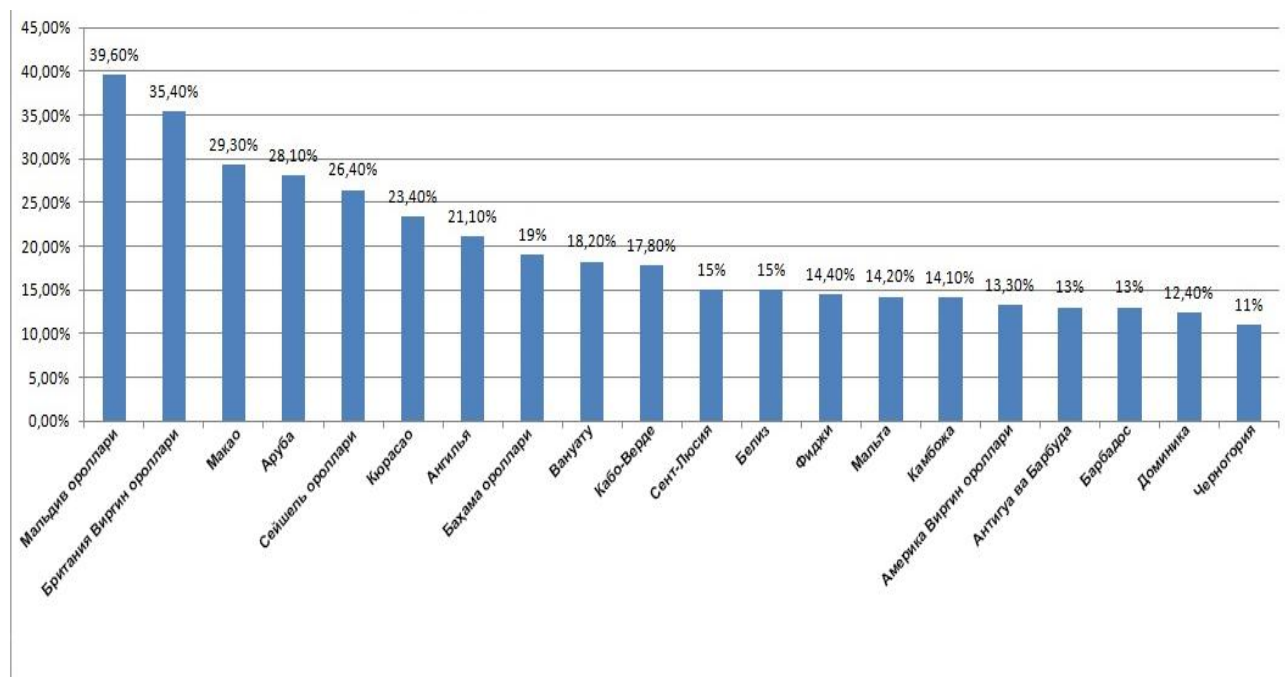
Кўриниб турибдики, бу жараёнда техник ва технологик тараққиёт муҳим рол ўйнади - замонавий қуруқлик ва ҳаво транспорти турларининг ривожланиши туфайли масофа туризмни ривожлантириш жойи бўлишни тўхтатди.

Сўнгги йилларда янги сайёҳлик йўналишларини ривожлантириш сайёҳларни қабул қиладиган ҳудуд ёки минтақанинг ижтимоий-иқтисодий муаммоларини (қашшоқликка қарши кураш, янги иш ўринлари яратиш, атроф-муҳитни муҳофаза қилиш ва ҳ.к.) ҳал қилиш имконияти билан тобора кўпроқ боғлиқ бўлиб келмоқда).

Жаҳон туризм ва сайёҳлик Кенгаши тадқиқотларига кўра, туризм саноатининг ривожланиши бутун дунё бўйлаб иқтисодий фаолликни оширади, бу глобал ЯИМнинг 10% дан ортиғини ташкил етади. Саноат 200 миллиондан ортиқ одамни иш билан таъминлайди (тўғридан-тўғри ёки билвосита). Шу билан бирга, туризм жаҳон иқтисодиётининг энг тез ривожланаётган тармоқларидан бири бўлиб, келгуси ўн йил ичида йилига 4,5 фоизга ўсиши прогноз қилинмоқда.

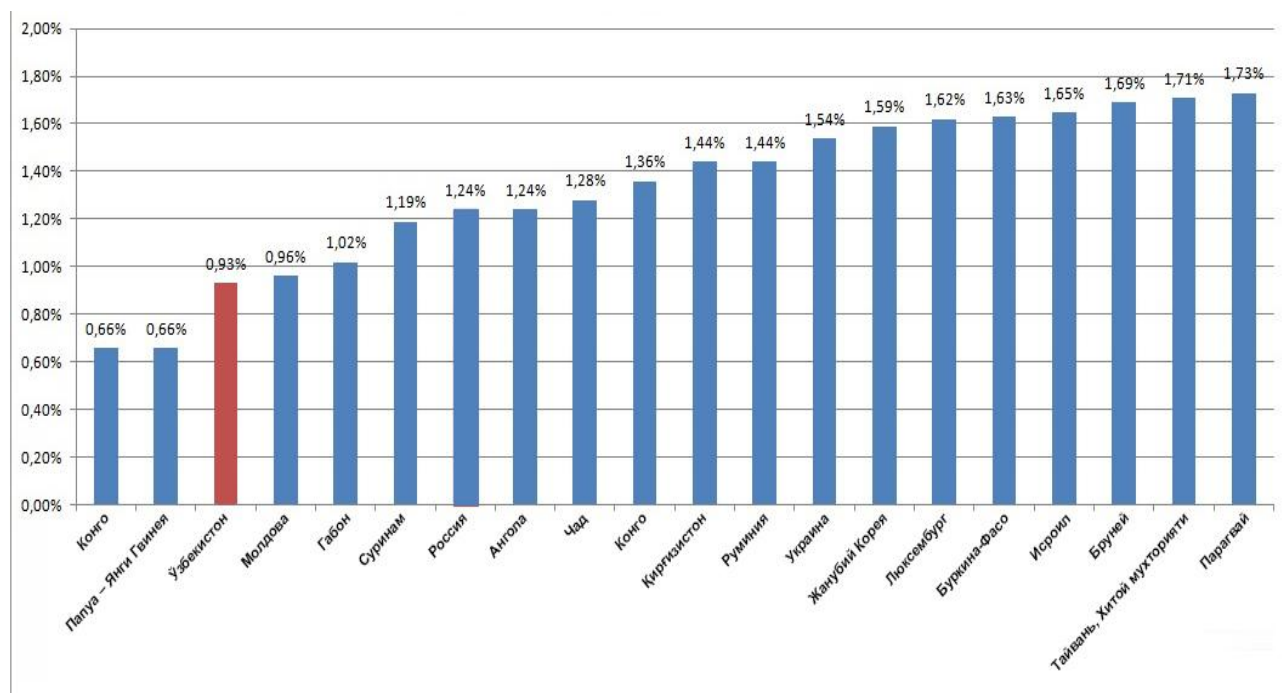
Туристлик хизматлар ишлаб чиқарувчиси сифатида минтақанинг сифати, бошқа нарсалар қатори, минтақанинг сайёҳлар еhtiёжларига мослашиш қобилияти билан белгиланиши керак. Бозорда туристик хизматлари учун мақбул нархларни белгиллаган минтақа сайёҳларга юқори сифатли хизмат кўрсатиши, шунингдек, ушбу жараёнда иштирок этаётган барча шахсларни туристик хизматларни ишлаб чиқариш ва истеъмол қилишнинг ташқи таъсиридан ҳимоя қилиши мумкин. Бозордан етарли миқдордаги қийматларни тўплаш қобилиятини минтақанинг туризм соҳасидаги

рақобатбардошлиги деб таърифлаш мумкин. Аҳолининг ижобий ва салбий ташқи томонга муносабати эффектлар туристик ҳудуднинг рақобатбардошлик ҳолатига ҳам таъсир қилади. Бундай ижобий таъсирни Қорақалпоғистон Республикаси мисолида кўрамыз.

1 - расм Дунё туризми ривожланган ТОП 20 та мамлакатлари ЯИМ да туризм улуши(%) (UNWTO, 2019)

Туризм соҳасида Қорақалпоғистон нафақат Ўзбекистоннинг бошқа йўналишлари билан, балки Марказий Осиё ва ундан ташқаридаги халқаро йўналишлар билан ҳам рақобатлашади.

2 - расм Дунё айрим мамлакатлари ЯИМ да туризм улуши(%) (Анти ТОП) (UNWTO, 2019)

**Миллий аҳамиятга эга бўлган асосий туристик жиҳатлар ва
Қорақалпоғистонда уларни баҳолаш**

Маданий туризм	Асосий эътибор Қорақалпоқ маданиятининг ҳам моддий, ҳам номоддий жиҳатларининг ўзига хослигини таъкидлаш, шу орқали Ипак йўлининг анъанавий йўналишлари бўйича бир-бирини тўлдирувчи (ва рақобатдош бўлмаган) тажрибани яратишга қаратилиши керак.
Зиёрат туризми	Зиёрат туризми туғма жозибага ега, чунки саёҳатчиларни реклама хабарлари эмас, балки уларнинг эътиқоди рағбатлантиради. Ушбу жиҳат ички туризм учун ҳам, Ислом мамлакатларидан келган халқаро сайёҳлар учун ҳам амалга оширилмаган имкониятларга эга.
Адабий туризм	Атоқли Қорақалпоқ муаллифларининг мероси туфайли бу жиҳат ички туризмни мустаҳкамлашда алоҳида ўрин тутати ва барча аксияларнинг ўзаро фаолият элементи сифатида Қорақалпоғистон ҳақида фаолроқ ҳикоя қилиш учун фойдаланиш мумкин.
Гастрономик туризм	Бу Қорақалпоғистоннинг муваффақият қозониши мумкин бўлган яна бир соҳадир. Қорақалпоғистоннинг бетакрор маданияти гастрономик таассуротлар (масалан, озиқ-овқат фестиваллари, пазандачилик дарслари) олиш, мавзули ресторан ва тадбирлар яратиш учун чексиз имкониятлар очади.
Агротуризм ва этнотуризм	Ноёб чўл муҳити ва юрт маданияти туфайли Қорақалпоғистонга ташриф буюрувчиларга турли тажрибаларни тақдим етиш, шунингдек, айниқса қишлоқ аҳолиси учун даромад олиш имкониятларини яратиш имкониятига эга. Катта инфратузилма лойиҳаларига сармоя киритишдан фарқли ўлароқ, туризм соҳаси салоҳиятни ривожлантиришга сармоя киритиши ва одамларга ташриф буюрувчилар учун янада ҳақиқий тажриба яратиш имкониятини бериши мумкин.
Спорт туризми	Очиқ майдонда саргузашт туризми билан чамбарчас боғлиқ бўлган туризмнинг бу тури алоҳида дам олиш турларини (масалан, тоғ велосипеди ёки параплан парвози) чуқур тушунишни талаб қилади, чунки уларнинг ҳар бири турли мақсадли гуруҳларга қаратилган. Ушбу мақсадга эришиш учун чққур маркетинг тадқиқотлари ва катта инвестициялар талаб қилинади.
Ёшлар туризм	Қорақалпоғистон сайёҳлик маҳсулотлари учун мақбул нархларни таклиф қилади, бунинг натижасида бюджети чекланган ёш саёҳатчиларни жалб қилади. Нукусга кўплаб ёшлар қўшни мамлакатлардан талаба сифатида келган бўлса-да, ёшлар туризми шаҳар ва унинг атрофидаги тунги клуб, концерт намоёишлари ва фестиваллар доирасини кенгайтиришга, шунингдек, вилоят пойтахтидан саргузаштга таъсир кўрсатадиган арзон экскурсияларга эътибор қаратиши керак.
Учрашув, конференция ва кўргазма туризми	Туризм стратегиямизни тайёрлаш жараёнида ўтказилган кўплаб суҳбатлар давомида бозорда сезиларли ўсиш салоҳиятига эга бўлган МИК (МИК (MICE) туризм – бу дерафтур туризмни англияча аббревиатураси бўлиб, Meetings (корпоратив учрашувлар), Incentives (мотивацион саёҳатлар ва команда қурилиши),) туризмига талаб қондирилмаганлиги маълум бўлди (айниқса Нукус шароитида). Шу жиҳатдан, ташриф буюрувчиларнинг катта гуруҳларини жойлаштириш ва ишбилармонлик фаоллигини ошириш учун янги, замонавий объектларни қуришга сармояларга алоҳида эътибор қаратиш лозим.
Тиббий туризм	Ушбу турдаги туризмни янада ривожлантириш мумкин, чунки тиббий хизматларнинг нархи қўшни давлатлар билан таққослаганда анча паст айниқса (Қозоғистон) билан.
Экотуризм	Қорақалпоғистоннинг бепоён, очиқ чўл ландшафтлари бошқа жойларда эришиб бўлмайдиган ноёб тажрибаларни тақдим етади. Экотуризм лойиҳалари экологик мезонларни ҳисобга олган ҳолда туризмнинг ушбу тури ўсиш потенциалига эга ва уларни атроф-муҳитга уйғун тарзда мос келадиган тарзда лойиҳалаштириш лозим. Қурилиш ва ички дизайн услубини танлашда эстетика ҳисобга олинса, бундай таъсирга эришиш мумкин.

Табиий, маданий ёки гастронимик туризм каби асосий сегментлар Ўзбекистоннинг кўплаб ҳудудларида ва бутун дунёда таклиф етилганлиги сабабли, иккита савол туғилади: Қорақалпоғистонни рақобатчилари билан таққослаганда нима ажратиб туради ва минтақа сайёҳларни Қорақалпоғистоннинг ноёб диққатга сазовор жойларига ташриф буюришга ундаш учун нимани таклиф қилиши мумкин.

Умумий қилиб олсак бу мулоҳазалар назарийдур, Қорақалпоғистонни бутун Ўзбекистондан ёки қўшни Хоразм каби вилоятнинг бошқа ҳудудларидан алоҳида манзил сифатида тарғиб қилиш ҳақиқатга тўғри келмайди.

Ушбу ҳудудни бошқа давлатлар ёки жаҳон минтақалари билан таққослаганда, потенциал сайёҳлар эътиборини Қорақалпоғистонга қараганда кўпроқ Ўзбекистонга қаратишади. Бироқ, Ўзбекистонга ташриф буюришга қарор қилганлар ҳали чекланган вақтларини қаерда ўтказишни танлашлари шарт эмас ва бу ҳолда Қорақалпоғистонни муносиб бекат деб ҳисоблаш мумкин.

Бошқа рақобатчиларга Ипак йўлининг таниқли йўналишлари киради. Самарқанд, Бухоро ва Хива кўпроқ сайёҳларни жалб қилишига қарамай, улар кўпроқ машҳур бўлганлиги сабабли, уларга Тошкентдан бориш осонроқ, улар кенгроқ хизмат кўрсатиш ва мақбул инфратузилмага эга, бу йўналишларни Қорақалпоғистоннинг ноёб маданияти билан таққослаб бўлмайди, бу ерда кўчманчи уйлар билан безатилган улкан чўл ландшафтларини, қадимги Хоразмнинг бекиёс археологик ёдгорликларини, дунёга машҳур Савицкий музейини ва афсонавий Орол денгизини кўриш мумкин.

Қорақалпоғистон, туризм ривожланган баъзи-бир таниқли йўналишлар билан рақобатлашиши қийин бўлиши мумкинлиги сабабли, сайёҳларни жалб қилиш стратегияси бошқа ҳудудлар билан кўплаб алоқа марказларини яратишга ва анъанавий йўналишлар таклиф қила олмайдиган қўшимча афзалликларни тақдим етишга қаратилган бўлиши керак, масалан, узоқ вақт қолиш. Шу муносабат билан, мавжудлик асосий омил ҳисобланади. Йўловчилар самолётда (Тошкентдан ёки бошқа миллий/халқаро аэропортлардан), Хоразмдан ёки қўшни давлатлар - Қозоғистон ва Туркманистондан автомобил ёки темир йўл орқали саёҳат қилишидан қатъи назар, улар учун енг яхши йўл мамлакатнинг турли ҳудудларига ташриф буюришни бирлаштириш имконияти беради.

Экологик ва маданий туризм, ноёб тарихий обидаларни кўришни истаган саёҳатчилар яшаши учун оилавий меҳмон уйлари ва хостеллар сонини кўпайтириш ва қарорида белгилангандек, 2025 йил охиригача 119 тага (Қарор, 2022) етказиш учун барча тадбиркорлик субъектларини сафарбар қилиш лозим. Шунингдек, тақдим этилаётган хизмат сифати турлари қулайлиги, услуги ва эстетиклиги жиҳатидан маҳаллий ва чет эллик меҳмонларни талаб ва эҳтиёжини қондириш керак.

Саргузашт туризми, чўл туризми нуқтаи назаридан Қорақалпоғистон анъанавий йўл танламас туризмининг таклиф қилиш билан ажралиб туради.

Табиат туризмида қушларни, ерда ўрмалаб юривчи ҳайвонлар, ҳашоратларни томоша қилиш мумкин. Бу саёҳат йўналишини бошқа табиатни севувчиларни жалб қилиш орқали кенгайтириш, масалан, эндемик чўл (айрим ҳудудгагина хос бўлган ўсимликлар ва ҳайвонлар) турларига қизиқувчиларни. Иккинчиси табиат туризмининг ва соғломлик тиклаш комбинацияси бўлиши мумкин. Меҳмонлар дам олиши, бу ердаги табиат кўринишлардан илҳом олишлари мумкин. Ушбу барча туристик дам олиш турлари Қорақалпоғистонда мавжуд бўлган табиий ресурсларга жуда мос келади, бироқ, бу баъзи сифат жиҳатидан яхшиланиши ва хизмат турларни диверсификация қилишини талаб қилади.

Қорақалпоғистонда экотуризм учун катта имкониятлар мавжуд, унинг табиий ва маданий бойликлари мавжуд. Масалан, антропоген экологик орол денгизи фалокати ноёб савдо нуқтасига айланиши мумкин, агар бу Қорақалпоғистон аҳолисининг муваффақиятли мослашуви ҳақидаги ҳикоялари билан боғлиқ.

Стратегик жиҳатдан ишлаб чиқилиши мумкин бўлган потенциал маҳсулотларга қуйидагилар киради:

- *Юлдузларни томоша қилиш ва марказий Осиёдаги биринчи "қоронғу осмон боғи" га саёҳат;*" (Орол денгизи тарихи билан боғлиқ қизиқарли жойларни зиёрат қилиш, шу жумладан мослашиш стратегиялари.

- *"Қўриқчи (инспектор) билан бир кун"* (сайёҳлар назорат сафари пайтида парк қўриқчиларига бир кун хамроҳ бўлиш);

Ҳозирги кунда Қорақалпоғистонда асосан табиий туризм маҳсулотлари таклиф этилмоқда. Ҳақиқий экотуризм маҳсулотларини таклиф қилиш учун қуйидаги ўлчовларни бажариш керак:

- Тасдиқланган экотуризм кўрсатмалари (ёки сертификатлаш схемалари);
- Интеграциялашган режалаштириш ва бошқариш бўйича кўрсатмалар билан экотуризм сиёсати;
- Табиатни муҳофаза қилиш ва маҳаллий жамоалар учун туризмдан тўғридан-тўғри молиявий фойда;
- Кам таъсирли объектларни (масалан, еко-лагерлар, еко-гаражлар) халқаро стандартларга мувофиқ лойиҳалаш, қуриш ва улардан фойдаланиш;
- етук малакали йўлбошчиларни (камида 3 ой давомида ўқитиш);
- Туризмнинг атроф-муҳитга, био хилма-хиллик ва маданиятга таъсирини мониторинг қилиш схемалари;
- Манфаатдор томонларнинг фаол иштирокини таъминлаш.
- Маҳаллий аҳолининг туризмдаги иштироки тўғрисида хабардорликни ошириш.

Туристик фирмаларнинг микро даражада ривожланиши кластер ёндашувини самарали амалга оширишнинг энг муҳим омилдир. Компаниянинг барқарор ривожланиши ва ҳар бир истеъмолчидан келиб чиққан талабга жавоб бериш қобилияти иқтисодий минтақада кластер ташаббусларини муваффақиятли амалга оширишнинг ҳал қилувчи омилларидан бири, шунингдек туристик йўналишни барқарор ривожлантиришга ёрдам берадиган омил ҳисобланади.

Замонавий компаниянинг муваффақиятли барқарор ривожланиши мижозлар гуруҳлари ва иложи бўлса, маълум бир мижознинг эҳтиёжларини аниқлаш ва реал таъминлашга асосланган. Дастлаб инглиз тилида сўзлашадиган, сўнгра хизмат кўрсатиш бизнеси бўйича жаҳон илмий адабиётларида хусусийлаштириш (инглизча мижоз - истеъмолчидан) деб номланган иккинчи ҳодиса индивидуал мижознинг эҳтиёжларини қондириш учун махсус, индивидуал ёндашувни англатади ва ўзаро таъсирнинг идеали ҳисобланади. "Хизмат кўрсатувчи провайдер-мижоз". Бу нафақат ахлоқий сабабларга кўра жозибали, балки иқтисодий жиҳатдан ҳам фойдалидир, чунки у мижоз учун юқори қиймат яратиш орқали рақобатдош устунликни таъминлайди. Бир қатор тадқиқотчилар томонидан "хизмат кўрсатиш фабрикаси" номи билан илмий ривожланишга ега бўлган ушбу концепция хизмат кўрсатиш соҳасига қўшимча равишда ҳар қандай тадбиркорлик фаолиятига ҳам тааллуқлидир ва тегишли принциплар ва иш усуллари қўллаш рақобат туфайли зарурат сифатида қаралади, бу кўпинча бизнес императиви деб аталади.

Шу сабабли, мижозга хизмат кўрсатишга чақириладиган, унинг шахсий ёки корпоратив эҳтиёжларини қондирадиган хизматларни, шу жумладан туристик хизматларни ишлаб чиқариш замонавий ташкилотлар, унинг тушунчалари, усуллари бошқариш учун устун бўлиб қолади ва юқори сифатли етказиб бериш кўникмалари ва қобилиятларига асосланган рақобатбардош стратегияларни белгилайди.

Хизмат кўрсатиш бозорларининг пайдо бўлиши ва ривожланиши, мижозлар учун юқори даражада рақобатнинг кучайиши корхоналар фаолиятига сифат жиҳатидан янги маъно беради, уларни нафақат жамоат талабларига, балки, авваламбор, инсоннинг шахсий эҳтиёжларига йўналтиришни талаб қилади.

Барқарор ривожланишга эришиш учун зарур бўлган чора-тадбирларни муваффақиятли амалга ошириш ва ўз аҳамиятини йўқотмаслиги учун мунтазам равишда кўриб чиқиладиган ва янгиладиган аниқ стратегия ва ҳаракатлар батафсилроқ белгиланиши керак. Бундан ташқари, зудлик билан ва аниқ ҳаракатларни бошлаш имконияти учун устуворликларни белгилаш керак.

Қорақалпоғистонда туризмнинг қуйидаги еттита асосий йўналиши бўйича қуйидаги чора-тадбирларни амалга ошириш мақсадга мувофиқдир:

1. Инфратузилма ва транспорт алоқаларини яхшилаш.
2. Имкониятларни ошириш.
3. Туристик маҳсулотни ишлаб чиқиш ва бозорга тақдим этиш.
4. Туризмни барқарор ривожлантириш.
5. Бошқарув.
6. Трансчегаравий ва трансчегаравий туризм ва ҳамкорликни ривожлантириш.
7. Туризм бозорини ўрганиш самарадорлигини ошириш.

Бу ерда тақдим этилган аниқ стратегия ва ҳаракатлар Қорақалпоғистонда туризмни ривожлантиришга тўсқинлик қиладиган баъзи муммоларни, масалан, инновациялар ва тадбиркорликни ривожлантириш учун ишлаб чиқилган бўлиб, бизнес ва давлат секторини юзага келадиган узоқ муддатли ўзгаришларга мослашишга тайёрлашга ёрдам беради. Ушбу ҳаракатлар режаларини амалга ошириш 2022 ёки 2023 йилларда бошланишига қарамай, уларни тўлиқ амалга ошириш ва яқунлаш учун бир неча йил керак бўлади.

Ўзбекистон ҳукумати томонидан Қорақалпоғистонда туризмни ривожлантириш бўйича белгиланган мақсадларга эришиш учун минтақанинг туристик инфратузилмасини сезиларли даражада кенгайтириш ва такомиллаштириш зарур. Йўлларнинг қулайлиги ва археологик жойларни бошқаришга алоҳида еътибор қаратиш лозим. Ушбу яхшиланишлар маданий туризмни янада ривожлантиришга ёрдам беради ва "сайёҳлик йўлаги" концепциясини илгари суриш ва мустаҳкамлаш учун асосий йўналишлар бўйлаб хусусий сектор томонидан тақдим етиладиган қўшимча йўл бўйидаги хизматларни жалб қилиш учун асос яратади.

Қорақалпоғистоннинг меҳмонхоналар сектори халқаро стандартларга жавоб беришдан ташқари, ўз имкониятларини кенгайтириши ва истеъмолчиларнинг муайян сегментлари еҳтиёжларига мослашиши ва шу билан кўплаб сайёҳлар учун жозибали таклифларни яратиши керак. Бир кечада қолиш пайтида қулайлик даражасини ошириш учун кўчманчи ҳаётнинг завқларини ҳис қилиш имконини берувчи анъанавий уйларни модернизация қилиш керак. Учрашув, тарғибот, конференция ва кўргазма (ВПКВ) секторига келсак, ҳар хил турдаги корпоратив мижозлар ва ташкилотларнинг еҳтиёжларини қондириш учун Нукусда учрашувлар ўтказиш учун кўпроқ имкониятлар яратиш керак. Агар улар аниқ мақсадли гуруҳларнинг еҳтиёжларини қондира олсалар, юқори сифатли меҳмонхоналарни қуриш/реконструкция қилиш зарурдур.

Бунинг учун нима керак: туризм инфратузилмаси стратегияси, шу жумладан турар жой хизматларини умумий баҳолаш ("хоналар / жойлашув / стандартлар") потенциал ва еҳтиёжларни таҳлил қилиш асосида туризм инфратузилмасини ривожлантиришга энг муҳтож бўлган ҳудудларни аниқлаш • йўллар, санитария иншоотлари, ресторанлар, турар жойлар).

Қорақалпоғистон республикаси туризм соҳасидаги барқарор ўсишни таъминлаш чора-тадбирлар мажмуи қуйидагилардан иборат:

Йўл инфратузилмасини такомиллаштириш:

- Туристик сайтларга киришни яхшилаш
- Соддалаштириш учун тегишли йўл белгиларини ўрнатиш* Туристик йўналтирилган йўл бўйидаги хизматларни тақдим етиш (масалан, тегишли санитария

гигиенлик ҳолатни яхшилаш ва бошқа қўшимча инфратузилма объектларига (масалан, пиеда юриш йўллари ёки манзарали томоша платформалари яратиш.)

- Сайёҳлик йўлагини ташкил етиш учун Қозоғистон йўналишидаги йўллари янада такомиллаштириш. Географик ва маданий ҳақиқийлигини таъкидлаб, Қозоғистон ва Туркманистон билан туристик чегара йўналишларини ишлаб чиқиш.

- Туризмни темир йўллари такомиллаштиришни миллий режалаштиришга қўшилиши:

- Чет еллик сайёҳлар учун барқарор транспорт алтернативаси сифатида поездлар қатнови сифатини ошириш. Нукуснинг тезюлар темир йўл тармоғига уланиш санасини белгилаш.

- Ҳаво транспортини ривожлантиришга кўмаклашиш:

- Нукус аэропортидан Ўзбекистонда кўпроқ ички рейсларнинг оқимини очиш. Авиакомпаниялар учун имтиёзлар яратиш орқали Нукусга, хусусан, стратегик манба бозорларига тўғридан-тўғри халқаро рейсларни жорий етишга кўмаклашиш.

- Нукусни Ўзбекистон бўйлаб бир томонлама саёҳатлар учун қадриятларнинг бошланиш / тугаш нуқтаси сифатида ташкил етиш.

- Мунтазам рейслар очилишидан олдин, Урганч халқаро аэропортидан Нукусга трансферни таъминлаш.

Меҳмонхона салоҳияти ва стандартларини ривожлантириш учун янги инвестицияларни жалб қилиш:

- Меҳмонхона франчайзингини ривожлантириш учун шароит яратиш учун халқаро брендларни жалб қилиш.

- Халқаро сайёҳлар учун янада қулай яшаш шароитларини таъминлайдиган, маҳаллий муҳитда кўпроқ уй лагерларини яратиш.

- Нукус шаҳрида ҳарбий-саноат комплекси учун кўпроқ мажлислар зали ташкил етиш.

- Кенг стандартларни қамраб оладиган кўпроқ меҳмонхоналар қурилишини рағбатлантириш, пакетли турларни тарғиб қилиш учун тўртта 5 юлдузли меҳмонхоналарни яратишга кўмаклашиш.

Туристик жойлар атрофидаги инфратузилмани яхшилаш:

- Асосий туристик жойлар ҳудудида тегишли маҳаллий туристик транспорт хизматларининг мавжудлигини таъминлаш.

- Меҳмонларни бошқариш тизимларини жорий етиш (шу жумладан йўллар, ташриф марказлари ва санитария иншоотлари).

- Туристик йўналишларда интернет хизматларининг қамрови ва ишончилигини ошириш.

- Амударё дарёсининг қуйи оқими бўйлаб дарё бўйларини ривожлантириш ва ушбу объектлар ва тегишли хизматларни ривожлантириш ва улардан фойдаланишга давлат ва хусусий инвестицияларни рағбатлантириш.

- Модернизация ва / ёки реконструкция қилишни талаб қиладиган туризм учун муҳим бўлган асосий сув транспорти инфратузилмаси объектларини аниқлаш.

Ақлли туризм экотизимини ва тегишли рақамли инфратузилмани яратиш:

Рақамли хизматлардан фойдаланишни қўллаб - қувватлаш ва саноат учун рақамли саводхонлик бўйича тренинглар ўтказиш

Туризм бўйича тадқиқотлар ва маълумотлар марказини яратиш (туризм бўлими билан ҳамкорликда)

Туристик салоҳиятни ошириш. Келгуси йилларда эълон қилинган туризм ўсишининг улкан кўрсаткичларини ҳисобга олган ҳолда, Қорақалпоғистон нафақат кўзланган мақсадларни амалга ошириш учун пойдевор қўйиш, балки халқаро стандартларга риоя қилиш учун ҳам туризм таълими ва ўқитиш сифатини сезиларли даражада ошириши керак. Ҳозирги вақтда туризм соҳасида кадрлар тайёрлаш соҳаси

бир қатор муаммоларга дуч келмоқда: малакали ўқитувчилар етишмаслиги; ескирган, "назарияга асосланган" таълим дастурлари ва ўқитиш усуллари; амалий таълим муассасалари, жиҳозлар ва таълим ресурсларининг етишмаслиги; давлат молиявий ёрдамнинг минимал миқдори.

Тармоқ эҳтиёжларини қондириш учун Қорақалпоғистон Республикасига инвестицияларни жалб қилиш мақсадга мувофиқдир

Туризм ва меҳмондўстлик соҳаларида инсон ресурслари ва салоҳиятини ривожлантириш стратегияси

- таълим ва таълим соҳасини умумий баҳолаш
- тегишли манфаатдор гуруҳларни таҳлил қилиш ва уларни ва энг кўп ёрдамга муҳтож бўлганларни йўналтириш усуллари
- шошилиш давлат ва саноат вазифаларини ҳал қилиш учун энг катта еҳтиёжни бошдан кечириётган ҳудудларни аниқлаш
- инновацион ва ижодий таълим стратегиялари.

Туризм билан боғлиқ тегишли тармоқларни қўллаб-қувватлаш:

Маҳсулотларни ишлаб чиқиш ва маркетинг соҳасида ҳунармандчилик соҳасини қўллаб-қувватлаш.

Экотуризм соҳасида салоҳиятни оширишни таъминлаш:

- Тренерлар учун ўқув дастурини ишлаб чиқиш.
- Туроператорлар, гидлар, туризм бўйича таълим муассасалари, нодавлат нотижорат ташкилотлари ва ҳукумат вакиллари учун экотуризм бўйича тренинглар ўтказиш.

Оммабоп туристик хизматлар бўйича тренинглар ташкил етиш:

- Туристик хизматлар кўрсатиш бўйича қисқа муддатли ўқув курсларини тақдим етиш (масалан, уй хўжалиги ва алмашинув хизматлари, озиқ-овқат ва ичимликлар, маркетинг, манзилни бошқариш)

- Туризм соҳасидаги ходимлар учун тил курсларини тақдим етиш.

Хулоса ва таклифлар.

Туризмни ривожлантиришнинг Қорақалпоғистон қтисодиётига ижобий таъсири, хусусан, қуйидагиларда акс этади:

1) Маданий ёдгорликлар, музейлар тикланганда атроф-муҳит ва миллий маданият фойда келтиради; табиий боғлар сайёҳларни жалб қилиш;

2) Туризм ўсиб бориши билан туристик ҳудудга ташриф буюрувчиларга хизмат кўрсатиш учун инфратузилмани яхшилашга бўлган еҳтиёж ортади.

Натижада янги аэропортлар, йўллар, сув тозалаш иншоотлари ва бошқа ўнлаб объектлар пайдо бўлади, бу еса маҳаллий аҳолининг ҳаёт сифатини сезиларли даражада яхшилашга олиб келади.

Шу билан бирга, ҳудудда туризмни узоқ муддатли ривожлантириш учун қуйидаги шартларни ҳисобга олиш муҳимдир:

3) Ҳудудда туризм соҳасига ихтисослашувни ривожлантириш афзалроқдир - ихтисослашувнинг муқобил тармоқларининг мавжудлиги ҳудуд ресурсларини жамлаши ва туризм саноатининг ривожланишини фонга ўтказиши мумкин;

4) шу билан бирга, туристик йўналишларнинг ривожланиши мавжуд фаолиятнинг (масалан, қишлоқ хўжалигининг) барқарор ишлашига тўсқинлик қилмаслиги ва табиий ва ижтимоий муҳитга зарар етказмаслиги керак;

5) ҳудудда ривожланаётган тармоқлар янги сайёҳлик йўналишини яратишга ҳалақит бермаслиги керак.

Шундай қилиб, туристик йўналишни ривожлантириш иқтисодий ва ижтимоий фаолиятнинг янги шакллари ҳудудда мавжуд бўлган иқтисодий инфратузилмага қўшилишини англатади.

Адабиётлар/Литература/References:

lex.uz (n.d.) Ўзбекистон Республикаси қонунчилик ҳужжатлари миллий базаси.

UNWTO (2019) Tourism Highlights: 2019 Edition, p. 3 // <http://www.unwto.org>.

wto.org (n.d.) Бутунжаҳон туризм ташкилоти расмий сайти.

Абиев Ж.Н. (2019) Миллий иқтисодиётда туризм тармоғини ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмларини такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация автореферати. Самарқанд, 11-14 б.

Азар В.И. (2017) "Рекреацион география" Монография. Москва, 89-124 б.

Алимов А.К. (2019) Қорақалпоғистон Республикасида экологик туризмни ривожлантиришнинг асосий йўналишлари ва истиқболлари. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация автореферати. Самарқанд, 20-23 б.

Амонбоев М., Халилов С. (2021) Туризм соҳасини самарали ривожлантиришда асосий имкониятларнинг илмий таҳлили ва назарий талқини. "Иқтисодиёт ва инновацион технологиялар" электрон журналы. № 5, sentyabr-oktyabr, 5/2021 (№ 00055) <http://iqtisodiyot.tsue.uz>

Видеоселектор (2023) 2023 й 29 март кун Шавкат Мирзиёев туризм салоҳиятини ривожлантириш юзасидан ўтказган видеоселектор материаллари.

Қарор (2022) 28.09.2022 йилдаги "2022 — 2026 йилларда Қорақалпоғистон Республикасининг туризм салоҳиятини ривожлантириш бўйича қўшимча чора-тадбирлар тўғрисида"ги 545-сонли Ўзбекистон Республикаси Вазирлар Маҳкамасининг қарори.

Рузиев Ш.Р. (2019) Ўзбекистонда тарихий-маданий туризмни ривожлантиришнинг ташкилий-иқтисодий механизмининг такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация автореферати. Самарқанд, 8-12 б.

Усманова З.И. (2018) Ўзбекистонда туристик-рекреацион хизматларни ривожлантириш хусусиятлари ва тенденциялари. Иқтисодиёт фанлари бўйича фалсафа доктори (PhD) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация автореферати. Самарқанд, 17-19 б.

Ҳамидов О.Ҳ. (2019) Ўзбекистонда экологик туризмни ривожлантиришни бошқариш механизмининг такомиллаштириш. Иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация автореферати. Самарқанд, 15-24 б.

Эштаев А.А. (2019) Глобаллашув шароитида туризм индустриясини бошқаришнинг маркетинг стратегияси (Ўзбекистон Республикаси туризм тармоғи мисолида). Иқтисодиёт фанлари доктори (DSc) илмий даражасини олиш учун тайёрланган диссертация автореферати. Самарқанд, 18-24 б.